

**PARTNERSHIP
WITHOUT BORDERS**

ELIE WIESEL LA EL ACASĂ ELIE WIESEL IN HIS HOME TOWN

Provided with the financial support of the European Union
Produs cu ajutorul financiar al Uniunii Europene

EUROPEAN UNION

**Alina MARINCEAN
Alin Spiridon PRALEA**

**Elie Wiesel la el acasă
Elie Wiesel in his home town**

Editura Muzeul Maramureșului
Sighetu Marmăției, 2023

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MARINCEAN, ALINA

Elie Wiesel la el acasă = Elie Wiesel in his home town

Alina Marincean, Alin Spiridon Pralea - Sighetu Marmăției:

Editura Muzeul Maramureșului, 2023

Conține bibliografie

ISBN 978-606-95703-1-9

I. Pralea, Alin Spiridon

94

929

Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine ENI Cross-border Cooperation Programme

2014-2020

**PARTNERSHIP
WITHOUT BORDERS**

<https://huskroua-cbc.eu/>

EUROPEAN UNION

Co-financed by the European Union

Cofinanțat de Uniunea Europeană

Disclaimer

This was produced with the financial support of the European Union. Its content is the sole responsibility of Maramures Museum and does not necessarily reflect the views of the European Union.

Acest material a fost produs cu ajutorul financiar al Uniunii Europene. Conținutul lui reprezintă responsabilitatea unică a Muzeului Maramureșan și nu reflectă în mod deosebit poziția Uniunii Europene.

Numele proiectului: JCulture

„Cercetarea și păstrarea moștenirii culturale evreiești în zona transfrontalieră” HUSKROUA/1901/3.1/0031

Obiectiv general: creșterea competitivității în zona transfrontalieră a Uniunii Europene în apropierea orașelor Ivano-Frankivsk și Sighetu Marmăției pe principiile cooperării și buneii vecinătăți prin identificarea capitalizării comune a turismului, păstrării și promovării moștenirii culturale evreiești ca parte importantă din istoria locală.

Începutul proiectului: 1 Iunie, 2021.

Durata proiectului: 12 luni.

Partener principal: Departamentul de Investiții, Proiecte, Relații Internaționale Turism și Promovare a Consiliului Local Ivano-Frankivsk (Ucraina)

Parteneri: Muzeul Maramureșan (Sighetu Marmăției, Romania)

Budget total: 287,745.20 euros

Contribuție EU: 258,970.67 euros

www.HUSKROUA-CBC.EU

www.facebook.com/huskroua.cbc

EUROPEAN UNION

Co-financed by the European Union
Cofinanțat de Uniunea Europeană

Scriu fiecare carte de trei ori. Prima dată scriu fără să recitesc. Doar continui. Dacă am prima propoziție, înseamnă că am prima pagină, iar apoi cartea merge lin. Dar uneori îmi ia săptămâni să găsesc prima propoziție, așa că coșul meu de gunoi este plin în fiecare zi. După ce termin prima schiță, o pun într-un sertar. Și aștept câteva luni și apoi fac o a doua ciornă; aștept câteva luni și apoi o a treia schiță ce devine din ce în ce mai redusă. Pasiunea mea este să concentrez, să condensez... Cred că dacă aș putea, să zicem, să concep cartea, romanul – în principal romanul – fără un (anumit) capitol, capitolul ar fi exclus. Dacă capitolul are o pagină care ar putea lipsi și capitolul ar fi bun fără ea, acea pagină iese. Ceea ce înseamnă că partea inutilă trebuie să dispară întotdeauna.

I write every book three times. The first time I just write without re-reading. I just go forward. If I have the first sentence, that means I have the first page, and then the book goes smoothly. But sometimes it takes me weeks to find the first sentence, so my wastebasket is full every day. After I finish the first draft, I put it in a drawer. And I wait a few months and then I do a second draft; wait a few months and then a third draft. It always gets smaller and smaller. My passion is to concentrate, to condense... I believe that if I could, let's say, do the book, the novel — mainly the novel — without a (certain) chapter, the chapter goes out. If the chapter has a page that could go out and the chapter would be good without it, out goes the page. Which means that the unnecessary part must always go.

Elie WIESEL

Elie Wiesel, Laureat al Premiului Nobel pentru Pace. 1986

(Foto: Arhiva Muzeului Maramureșan)

**Discursul de acceptare cu ocazia decernării
Premiului Nobel pentru Pace, Oslo,
10 decembrie 1986**

Elie Wiesel și-a ținut discursul de acceptare la 10 decembrie 1986, la Primăria din Oslo, Norvegia.

Cu un profund sentiment de umilință accept onoarea pe care ați ales să mi-o acordați. Știu: alegerea dumneavoastră mă transcende. Acest lucru mă înspăimântă și mă bucură deopotrivă.

Mă înspăimântă pentru că mă întreb: am dreptul să reprezint mulțimile care au pierit? Am dreptul să accept această mare onoare în numele lor? ... Nu. Aceasta ar fi o aroganță. Nimeni nu poate vorbi în numele morților, nimeni nu poate interpreta visele și viziunile lor mutilate.

Mă bucură pentru că pot spune că această onoare aparține tuturor supraviețuitorilor și copiilor lor și, prin noi, poporului evreu cu al cărui destin m-am identificat întotdeauna.

Îmi amintesc: s-a întâmplat ieri sau cu eternitate în urmă. Un tânăr evreu a descoperit împărăția nopții. Îmi amintesc de nedumerirea lui, îmi amintesc de angoasa lui. Totul s-a întâmplat atât de repede. Ghetoul. Deportarea. Vagonul sigilat pentru vite.

Altarul de foc pe care trebuia să fie sacrificată istoria poporului nostru și viitorul omenirii.

Îmi amintesc: l-a întrebat pe tatăl său: "Poate fi adevărat?" Acesta este secolul XX, nu Evul Mediu. Cine ar permite comiterea unor astfel de crime? Cum a putut lumea să tacă?

Și acum băiatul se întoarce spre mine: "Spune-mi", întreabă el. "Ce ai făcut cu viitorul meu? Ce ai făcut cu viața ta?"

Și îi spun că am încercat. Că am încercat să păstrez vie amintirea, că am încercat să lupt împotriva celor care vor uita. Pentru că dacă uităm, suntem vinovați, suntem complici. Nu am putut preveni moartea lor prima dată, dar dacă îi uităm, vor fi uciși a doua oară. Și de data aceasta, va fi responsabilitatea noastră.

Și apoi i-am explicat cât de naivi am fost, că lumea știa și a rămas tăcută. Și de aceea am jurat să nu tac niciodată ori de câte ori și oriunde ființele umane îndură suferință și umilință. Trebuie să luăm întotdeauna partea cuiva. Neutralitatea ajută opresorul, niciodată victima. Tăcerea încurajează chinuitorul, niciodată chinuitul. Uneori trebuie să intervenim. Când viețile omenești sunt puse în pericol, când demnitatea umană este în pericol, granițele și sensibilitățile naționale devin irelevante. Ori de câte ori bărbații sau femeile sunt persecutați din cauza rasei,

religiei sau opiniilor lor politice, acel loc trebuie – în acel moment – să devină centrul universului.

Desigur, din moment ce sunt un evreu adânc înrădăcinat în memoria și tradiția poporului meu, primul meu răspuns este la temerile evreiești, la nevoile evreiești, la crizele evreiești. Pentru că aparțin unei generații traumatizate, una care a experimentat abandonul și singurătatea poporului nostru.

Ar fi nefiresc pentru mine să nu-mi însușesc prioritățile evreiești: Israelul, evreimea sovietică, evreii din țările arabe... Dar mai sunt și altele la fel de importante pentru mine. Apartheidul este, în opinia mea, la fel de odios ca antisemitismul. Pentru mine, izolarea lui Andrei Saharov este la fel de rușinoasă ca și încarcerarea lui Josef Biegun. La fel și negarea Solidarității și a dreptului liderului său, Lech Walesa, de a nu fi de acord. Și închisoarea interminabilă a lui Nelson Mandela.

Există atâta nedreptate și suferință care strigă după atenția noastră: victime ale foametei, ale rasismului și ale persecuției politice, scriitori și poeți, prizonieri în atâtea țări guvernate de stânga și de dreapta. Drepturile omului sunt încălcate pe toate continentele. Mai mulți oameni sunt oprimați decât liberi. Și apoi, de asemenea, sunt și palestinienii la a căror situație sunt sensibil, dar cu ale căror metode nu sunt de acord. Violența și terorismul nu sunt răspunsul. Trebuie făcut ceva în

legătură cu suferința lor, și în curând. Am încredere în Israel, pentru că am credință în poporul evreu. Fie ca Israelului să i se dea o șansă, fie ca ura și pericolul să fie îndepărtate din horizonturile sale și va fi pace în și în jurul Țării Sfinte.

Da, am credință. Credința în Dumnezeu și chiar în creația Sa. Fără ea, nicio acțiune nu ar fi posibilă. Și acțiunea este singurul remediu la indiferență: pericolul cel mai insidios dintre toate. Nu acesta este sensul moștenirii lui Alfred Nobel? Nu era frica lui de război un scut împotriva războiului?

Sunt multe de făcut, sunt multe lucruri care pot fi făcute. O persoană – un Raoul Wallenberg, un Albert Schweitzer, o persoană integră, poate face diferența, o diferență de viață și de moarte. Atâta timp cât un disident este în închisoare, libertatea noastră nu va fi adevărată. Atâta timp cât unui copil îi este foame, viețile noastre vor fi pline de suferință și rușine. Toate aceste victime au nevoie, mai presus de toate, să știe că nu sunt singure; că nu-i uităm, că atunci când vocile lor sunt înăbușite, le vom împrumuta pe ale noastre, că în timp ce libertatea lor depinde de a noastră, calitatea libertății noastre depinde de a lor.

Asta îi spun tânărului evreu care se întreaba ce am făcut cu anii lui. În numele său vă vorbesc și vă exprim cea mai profundă recunoștință a mea. Nimeni nu este la fel de capabil de recunoștință ca unul care a ieșit din împărăția nopții. Știm că

fiecare moment este un moment de har, fiecare oră o ofrandă; a nu le împărtăși ar însemna să le trădezi. Viețile noastre nu ne mai aparțin numai nouă; ele aparțin tuturor celor care au nevoie disperată de noi.

Vă mulțumesc, domnule președinte Aarvik. Vă mulțumesc, stimați membri ai Comitetului Nobel. Vă mulțumesc, vouă norvegienilor, pentru că ați declarat cu această ocazie singulară că supraviețuirea noastră are sens pentru omenire.

Elie WIESEL

Oslo, 1986

**Elie Wiesel's Acceptance Speech, on the occasion of the
award of the Nobel Peace Prize in Oslo,
December 10, 1986**

It is with a profound sense of humility that I accept the honor you have chosen to bestow upon me. I know: your choice transcends me. This both frightens and pleases me.

It frightens me because I wonder: do I have the right to represent the multitudes who have perished? Do I have the right to accept this great honor on their behalf? ... I do not. That would be presumptuous. No one may speak for the dead, no one may interpret their mutilated dreams and visions.

It pleases me because I may say that this honor belongs to all the survivors and their children, and through us, to the Jewish people with whose destiny I have always identified.

I remember: it happened yesterday or eternities ago. A young Jewish boy discovered the kingdom of night. I remember his bewilderment, I remember his anguish. It all happened so fast. The ghetto. The deportation. The sealed cattle car. The fiery altar upon which the history of our people and the future of mankind were meant to be sacrificed.

I remember: he asked his father: "Can this be true?" This is the twentieth century, not the Middle Ages. Who would allow such crimes to be committed? How could the world remain silent?

And now the boy is turning to me: "Tell me," he asks. "What have you done with my future? What have you done with your life?"

And I tell him that I have tried. That I have tried to keep memory alive, that I have tried to fight those who would forget. Because if we forget, we are guilty, we are accomplices. We could not prevent their deaths the first time, but if we forget them they will be killed a second time. And this time, it will be our responsibility.

And then I explained to him how naive we were, that the world did know and remain silent. And that is why I swore never to be silent whenever and wherever human beings endure suffering and humiliation. We must always take sides. Neutrality helps the oppressor, never the victim. Silence encourages the tormentor, never the tormented. Sometimes we must interfere. When human lives are endangered, when human dignity is in jeopardy, national borders and sensitivities become irrelevant. Wherever men or women are persecuted because of their race, religion, or political views, that place must – at that moment – become the center of the universe.

Of course, since I am a Jew profoundly rooted in my peoples' memory and tradition, my first response is to Jewish fears, Jewish needs, Jewish crises. For I belong to a traumatized generation, one that experienced the abandonment and solitude of our people. It would be unnatural for me not to make Jewish priorities my own: Israel, Soviet Jewry, Jews in Arab lands ... But there are others as important to me. Apartheid is, in my view, as abhorrent as anti-Semitism. To me, Andrei Sakharov's isolation is as much of a disgrace as Josef Biegun's imprisonment. As is the denial of Solidarity and its leader Lech Walesa's right to dissent. And Nelson Mandela's interminable imprisonment.

There is so much injustice and suffering crying out for our attention: victims of hunger, of racism, and political persecution, writers and poets, prisoners in so many lands governed by the Left and by the Right. Human rights are being violated on every continent. More people are oppressed than free. And then, too, there are the Palestinians to whose plight I am sensitive but whose methods I deplore. Violence and terrorism are not the answer. Something must be done about their suffering, and soon. I trust Israel, for I have faith in the Jewish people. Let Israel be given a chance, let hatred and danger be removed from her horizons, and there will be peace in and around the Holy Land.

Yes, I have faith. Faith in God and even in His creation. Without it no action would be possible. And action is the only remedy to indifference: the most insidious danger of all. Isn't this the meaning of Alfred Nobel's legacy? Wasn't his fear of war a shield against war?

There is much to be done, there is much that can be done. One person – a Raoul Wallenberg, an Albert Schweitzer, one person of integrity, can make a difference, a difference of life and death. As long as one dissident is in prison, our freedom will not be true. As long as one child is hungry, our lives will be filled with anguish and shame. What all these victims need above all is to know that they are not alone; that we are not forgetting them, that when their voices are stifled, we shall lend them ours, that while their freedom depends on ours, the quality of our freedom depends on theirs.

This is what I say to the young Jewish boy wondering what I have done with his years. It is in his name that I speak to you and that I express to you my deepest gratitude. No one is as capable of gratitude as one who has emerged from the kingdom of night. We know that every moment is a moment of grace, every hour an offering; not to share them would mean to betray them. Our lives no longer belong to us alone; they belong to all those who need us desperately.

Thank you, Chairman Aarvik. Thank you, members of the Nobel Committee. Thank you, people of Norway, for declaring on this singular occasion that our survival has meaning for mankind.

Elie WIESEL

Oslo, 1986

ELIE WIESEL

DATE AUTOBIOGRAFICE

- 1928 septembrie 30 se naște Elie Wiesel de Simchat Tora, la Sighetu Marmăției, România.
- 1944 mai, în preajma Pesahului (paștele evreiesc) familia împreună cu restul comunității din Sighet este deportată la Auschwitz. Mama și sora cea mica Tzipora sunt ucise la sosire. Bea și Hilda supraviețuiesc. Elie Wiesel supraviețuiește lagărului de la Auschwitz-Birkenau și Buna.
- 1945 ianuarie, 28 tatăl lui Wiesel moare la Buchenwald.
- 1945 aprilie, 11 Wiesel este eliberat de la Buchenwald de armata americană.
- 1945 Mai, Wiesel se alătură unui grup de tineri orfani de război preluați de OSE - organizație de salvare a copiilor evrei orfani de război. Își reia studiul textelor clasice evreiești.
- 1946-1948 Wiesel călătorește la Paris, învață franceza, studiază literatură, filosofie și psihologie la Sorbona. Devine interesat de jurnalism.
- 1948 traduce articole din ebraică în idiș pentru Irgun (organizație paramilitară sionistă), dar nu se alătură niciodată organizației politice de dreapta.

- 1949 călătorește în Israel ca și corespondent pentru ziarul Israelian L'Arche. Devine corespondent pentru ziarul israelian Yediot Achronot.

- 1952 Wiesel începe să călătorească, inclusiv în India, ca și corespondent pentru Yediot Achronot.

- 1954 Wiesel se întâlnește cu Francois Mauriac, care îl convinge să scrie despre experiența sa din lagăr și îl ajută la publicarea scrierii sale.

- 1955 Wiesel, în timp ce călătorește spre America de Sud, redactează o lucrare de peste 800 de pagini în idiș *Un di Velt hot Gheshvign-Și lumea a tăcut*, ce conține reflecții pline de contrarietate despre Dumnezeu și despre umanitatea din timpul celui de-al doilea Război Mondial.

- 1956 *Și lumea a tăcut*, este publicată în variantă prescurtată în idiș. Wiesel călătorește la New York pentru a acoperi un reportaj despre mafia evreiască de la New York pentru Yediot Achronot. Este lovit de un taxi și imobilizat timp de un an. Este corespondent permanent la United Nations pentru Yediot Achronot.

- 1958 varianta prescurtată și tradusă în franceză este publicată cu titlul *La Nuit*. (cartea va fi tradusă în 30 de limbi și vândută în milioane de exemplare, fiecare dintre aceste traduceri include prefața lui Francois Mauriac.)

- 1960 *L'aube-Dawn*, primul roman a lui Wiesel va fi publicat.
- 1961 Wiesel acoperă procesul lui Eichman la Ierusalim.
- 1963 Wiesel devine cetățean american. Publică *The town Beyond the Wall*.
- 1964 Wiesel revine la Sighet pentru prima dată după război. Primește premiul pentru *The Town Beyond the Wall* din partea Universității Limbii Franceze.
- 1965 Wiesel călătorește în Uniunea Sovietică și se întâlnește cu evreii ruși. Primește Premiul *National Jewish Book* pentru *The Town Beyond the Wall*.
- 1966 publică *The Gates of the Forest* și *The Jews of Silence*.
- 1967 Seminarul teologic evreiesc îi conferă lui Wiesel doctoratul onorific. Va fi primul din peste 100 de asemenea premii pe care Wiesel le va primi de-a lungul vieții.
- 1968 publică *Legends of our time: Essays and Stories*
- 1969 Se căsătorește Marion Erster Rose, și ea supraviețuitoare a Holocaustului. Va deveni traducătoarea pentru limba engleză a lui Wiesel.
- 1970 Wiesel publică *A beggar in Jerusalem*; câștigă premiul *Medicis*.

- 1972 se naște fiul său Shlomo Elisha Wiesel. Wiesel devine profesor de Studii Iudaice la City University din New York (1972-1976).

- 1972 publică *Souls on fire: Portraits and legends of Hasidic Masters*. Câștigă premiul *Bordin* al Academiei Franceze.

- 1974 protestează împotriva genocidului din Paraguay al tribului Ache.

- 1975 Călătorește în Africa de Sud și condamnă apartheid.

- 1976 Wiesel este numit Andrew W. Mellon Professor de Științe Umaniste la Universitatea din Boston, unde este numit și profesor universitar. A predat la Universitatea din Boston până în 2013.

- 1978 Wiesel este numit de către Jimmy Carter președinte al Comisiei prezidențiale a Holocaustului.

- 1980 Wiesel primește premiul Prix Liber Inter, Medalia S. Y. Agnon, și Medalia premiului Jabotinsky . Protestează împotriva genocidului din Cambogia unde, călătorind, este surprins să găsească un minian în mijlocul căruia spune kadiș (rugăciunea pentru morți) pentru tatăl său.

- 1981 Wiesel publică *The Testament*.

- 1982 este numit Visiting Scholar la Yale (1982-1983).

- 1984 Wiesel călătorește în mijlocul junglei din Honduras ca să se întâlnească cu membrii tribului Miskito.

- 1985 Primește *Medalia de Aur* a Congresului American din partea lui Ronald Raegan. Acum îl somează pe Raegan să nu se ducă în Germania în vizita planificată la cimitirul militar unde erau îngropați și ofițeri naziști.
- 1985 Participă la prima conferință care explorează statutul azilului politic pentru refugiații din El Salvador și Guatemala.
- 1986, 10 Decembrie primește Premiul Nobel Pentru Pace. În această zi vorbește la telefon cu refuznicii (evreii ruși), numește această după amiază *dialogul pentru solidaritate umană*.
- 1987 Cu banii primiți odată cu premiul Nobel, soții Wiesel înființează *Fundația Elie Wiesel pentru Umanitate* care luptă împotriva indiferenței, in justiției și intoleranței. Wiesel depune mărturie la procesul criminalului de război Klaus Barbie.
- 1988 Wiesel publică *Twilight*. Fundația Wiesel finanțează o serie de opt conferințe a căror scop era de a crea o lume în care atrocități ca Holocaustul sau genocidul din Ruanda, Darfur și exterminarea etnică din Bosnia să nu fie uitate și niciodată repetate. Conferințele au fost ținute la Paris, Haifa, Oslo, Moscova, New York, Veneția, Tokyo și Boston.
- 1990 Publică *From the Kingdom of Memory*.

- 1991 Publică *Sages and Dreamers, Portraits and Legends from the Bible, The Talmud, and the Hasidic Tradition*.
- 1992 Wiesel călătorește la Saraievo. A vizitat lagărele de prizonieri din Belgrad și Saraievo pentru a vorbi cu prizonierii, o acțiune cvasi diplomatică care va atrage atenția asupra unor crize politice.
- 1993 Vorbește la deschiderea Muzeului Holocaustului din Washington. Îi cere președintelui Clinton să intervină în Bosnia.
- 1995 Publică *Toate Fluviile Curg în Mare* prima parte a autobiografiei sale.
- 1999 *Și Marea nu se umple* volumul al doilea; și *King Solomon and his Magic Ring*, carte pentru copii.
- 2001 la cuvântul de Ziua Comemorării la Capitol Rotunda din Washington. I se conferă gradul *Grand Croix* a Legiunii Franceze.
- 2002 Primește Steaua României din partea lui Iliescu. O returnează neacceptând să fie pe aceeași listă cu antisemitul Vadim Tudor. Se deschide Casa Memorială Elie Wiesel. Se deschide centrul Tzipora, în Kiryat Malachi, Israel pentru ajutorarea evreilor etiopieni, numit după sora cea mică a lui Wiesel.
- 2004 Wiesel rostește un discurs *On the atrocities in Sudan* la Darfur Summit Graduate Center, City University New

York. I se naște nepotul Elijah. Universitatea din Boston finanțează *The Elie Wiesel Center for Judaic Studies*. Primește premiul *Man of the Year* dela Muzeul de arta din Tel Aviv, primește premiul *The Light of Truth* din partea campaniei Internaționale pentru Tibet, și publică romanul *The Time of the Uprooted*. Împreună cu King Abdullah II al Iordanului, stabilește prima conferință la Petra, *Jordan Conference*, la care sunt invitați laureați ai premiilor Nobel din diverse domenii și țări pentru a discuta problematica păcii. (2006, 2007, 2008).

- 2006 Romanul autobiografic *Noaptea* este ales de Oprah Winfrey la clubul de carte. Wiesel și Oprah vor vizita împreună Auschwitz-ul.

- 2007 Un al doilea centru *Beit Tzipora* va fi deschis în Israel. Wiesel este atacat în San Francisco.

- 2008 Se naște nepoata lui, Shira.

- 2009 Wiesel îl acompaniază pe Barak Obama la Buchenwald.

- 2010 Este decorat de Barak Obama cu medalia *National Humanities Medal*.

- 2011 Wiesel primește premiul inaugural *United States Holocaust memorial Award* pentru rolul său în fundamentarea cauzei comemorării Holocaustului.

- 2012 Wiesel publică *Open heart*, un tip de literatură testament în care se definesc speranțele și încrederea lui în umanitate.

- 2016, 2 iulie Elie Wiesel moare în Manhattan. În septembrie House of Representatives aprobă în unanimitate rezoluția care onorează viața și activitatea lui Elie Wiesel.

- 2017 Iunie 14, South West corner a străzii 84 cu Central Park West, New York, este redenumit Elie Wiesel Way.

POVESTEA

God created man because he loves stories.

Dumnezeu a creat omul pentru că iubește poveștile.

Elie Wiesel, Prolog la cartea *The Gates of the Forest*.

True writers want to tell the story simply because they believe they can do something with it — their lives are not fruitless and are not spent in vain. True listeners want to listen to stories to enrich their own lives and to understand them. What is happening to me happens to you. Both the listener and the reader are participants in the same story and both make it the story it is.

Scriitorii adevărați vor să spună povestea pur și simplu pentru că ei cred că pot face ceva cu ea – viețile lor nu sunt zadarnice și nu sunt cheltuite în zadar. Ascultătorii adevărați vor să asculte povești pentru a-și îmbogăți propriile vieți și pentru a le înțelege. Ceea ce mi se întâmplă mie ți se întâmplă și ție. Atât ascultătorul, cât și cititorul sunt participanți la aceeași poveste și amândoi o fac povestea care este.

Elie WIESEL

(Harry James Cargas, *In Conversation with Elie Wiesel*)

Legătura lui Elie Wiesel cu orașul în care s-a născut trece dincolo de perspectiva istorică și biografică. Ea este dată de dimensiunea mistică a orașului. Este locul în care el a descoperit universul iudaic dar și degradarea condiției umane, locul „unde a început totul, unde lumea și-a pierdut inocența și Dumnezeu și-a pierdut masca”. În acest loc s-au dezvoltat toate în totalitatea și complexitatea lor, i-au marcat existența și l-au bântuit pe cel care spunea că s-a născut în orașul aflat la una dintre cele mai capricioase frontiere ale Europei de Est.

*Elie Wiesel și Elisha Wiesel, Sighet 1995
(Foto: Arhiva Steve Jackson)*

Aici „a fost odată ca niciodată”, spunea Elie Wiesel, „un orașel prăfuit numit Sighet. Un oraș ca atâtea altele și totuși nu seamănă cu niciunul. Liniștit, retras, resemnat, pare aproape împietrit în propria-i uitare; și în rușinea care izvorăște din acea uitare. Și-a negat trecutul; este condamnat să trăiască în afara timpului; respiră doar în amintirea celor care l-au părăsit. Acesta a fost cândva orașul meu; acum a încetat să mai fie. Și cu toate acestea nu s-a schimbat aproape deloc de când l-am părăsit

pentru ultima dată acum douăzeci de ani. Casele joase și gri sunt încă acolo.

Sinagoga, pustiită acum, încă se găsește la colțul pieței mici. Această vehemență cu care orașul ține la propria sa imagine îl face să mi se pară ciudat. Arătând ca el însuși, s-a trădat pe

sine. A pierdut dreptul la numele și la destinul său. Sighetul nu mai este Sighet. Multă vreme am simțit o dorință arzătoare de a merge acolo. Timp de o săptămână, o oră, un minut - doar atât timp cât să aruncdoar o privire. Să-l văd pentru ultima dată și apoi să plec fără a-l mai vedea vreodată. ” (Wiesel, *The last return*, 1965)

CĂLĂTORIA

Elie Wiesel și-a început călătoria din Sighet spre Sighet într-un parcus simbolic și transcendental în același timp. Mărturisește că revenirea lui la Sighet a fost pregătită de timp și de gânduri. Prima lui vizită urma să aibă loc în 1964 , la douăzeci de ani după deportarea la Auschwitz. Călătoria lui înapoi spre „centrul lumii” a început-o nu cu bucurie, dimpotrivă, cu anxietate pentru că urma să fie o călătorie transformatoare. Pentru că era: „acel moment care urma să împartă timpul în „înainte” și „după”. Sau, mai degrabă, nu ar mai exista un „înainte”.

După eliberarea lui din lagărul de la Buchenwald, din aprilie 1945, la întrebarea dacă nu dorește să se întoarcă acasă, dacă nu este curios să-și revadă orașul natal, Elie Wiesel

mărturisește că refuzul și inerția lui se datorează morții curiozității. Curiozitatea ca sursă de cunoaștere, ca energie creatoare fusese anihilată în lagărele morții.

Cu toate că acest oraș care trăia intens în mintea lui și deopotrivă nu mai exista, orașul care îi urmase pe evrei în deportare, așa cum spunea Wiesel, îl bântuia și îl vedea peste tot. Îi invada visele. „A intervenit între mine și lume, între mine și alți oameni, între mine și persoana mea. Încercând să mă eliberez de el, devenisem prizonierul lui. Orașul mă fascina și mă speria în aceeași măsură. Am vrut și nu am vrut să-l văd din nou. Neputând să rămân într-un loc, am alergat dintr-o țară în alta, de la o experiență la alta, fără să știu vreodată dacă era pentru a scăpa de Sighet, sau pentru a-l regăsi”. (Wiesel, *The last return*, 1965)

LEGENDA

O legendă binecunoscută relatează că Baal Shem Tov (1698-1760, fondatorul mișcării hasidice) a pus piciorul în munții Maramureșului însoțit de discipolii lui, inclusiv rabinul Yaakov Kopel din Kolomeea. Când a văzut peisajul Maramureșului vast,

Besht a spus: „ce grădină frumoasă Reb Kopel, îndreaptă-te spre grădină”.

Lanțurile de munți care traversează cea mai mare parte a regiunii, vârfurile înalte ale Carpaților acoperiți de vegetația luxurioasă seduce privitorul și-l atrage, convinge călătorul că va oferi protecție și viață. Grădina Carpaților i-a ademenit, atras și stratornicit pe primii evrei care s-au refugiat aici de valurile de antisemitism din Galiția secolului al XVII-lea și de condițiile economice dure cu care se confruntau.

Regiunea abundentă și în apă a oferit o perspectivă de trai optimistă. Râuri cu curenți puternici țâșneau din munții înalți și se îndreptau spre valea Tisei căreia de-a lungul drumului i se alăturau văile Vișeuului și Izei. Văi de-a lungul cărora s-au încheșat comunitățile evreiești.

Fântânile cu ape minerale de diferite tipuri au servit de-a lungul secolelor ca zone de convalescență sau doar escapade din micuțele orașe devenite prăfuite odată cu anii de care și evreii locului s-au bucurat.

Printre comorile naturale mai amintim în special cele trei mine mari de sare lângă Ocna Șugatag, Coștiui și Slatina. Au existat mai multe încercări de a extrage și cantități mici de aur, argint, plumb, bronz și cupru, dar minele nu erau viabile din punct de vedere economic sau de afaceri. Pe de altă parte, carierele de calcar și marmură au avut o valoare economică importantă. La începutul secolului al XX-lea în Maramureș, se găseau chiar și puțuri de petrol, dar acestea nu s-au dezvoltat.

Așadar, așezarea evreiască din Maramureș, care a început în secolul al XVII-lea, și s-a intensificat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea a întâlnit un context geografic, social și economic ce-i permitea, dacă nu prosperitatea cel puțin armonia unui trai decent. Dacă la început putem povesti de existența câtorva familii evreiești în Maramureș, numărul populației evreiești depășește 30 000 în anul 1930. Recensământul din 1930 ca număr de evrei, menționează 33 824 reprezentând 20,9% din populație, cu 10 523 în Sighet, însemnând 38,6%.

Sighetul, reședința județului, va deveni centrul religios și cultural al tuturor evreilor din Maramureș. Mulți evrei din satele

maramureșene s-au angajat în agricultură, industria exploatării lemnului, pentru ca în perioada interbelică să fie implicați chiar și în păstorit.

O altă categorie de populație, comercianți, meseriași, antreprenori, industriași, învățători, talmudiști, funcționari și intelectuali s-au stabilit la Sighet și au contribuit la prosperitatea lui.

Evreii din Maramureș s-au caracterizat printr-o combinație de trei factori: respectarea deplină a tradiției și obiceiurilor evreiești; traiul unei vieți simple, uneori în pragul sărăciei, într-o comunitate evreiască izolată cultural; străduința pentru excelență în studii religioase, gravitând în jurul unor lideri spirituali și hasidici.

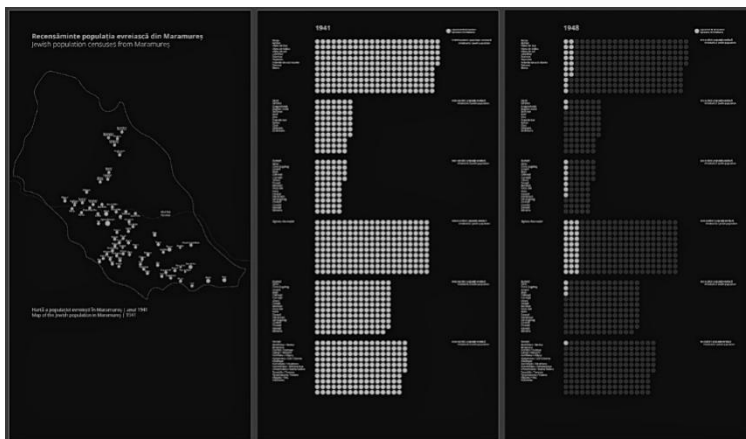
Rabinii din Sighet, care au funcționat și ca lideri sociali și politici, au încercat să blocheze tendințele moderne de la influențarea congregației lor. Pentru a menține stilul de viață ortodox rabinii din Sighet au condus și au sprijinit școala superioară religioasă – ieșiva – în care sute de studenți, care pe lângă studiul Talmudului, beneficiau de pregătire industrială în cadrul unei țesătorii susținute de comunitate.

În același timp, un mic grup de intelectuali ortodocși, influențați de Iluminism, au înființat un centru cultural în Sighet a cărei primă realizare a fost publicarea ziarelor în limba ebraică

conturând astfel Sighetul ca unul dintre principalele centre de tipar în care s-au publicat sute de cărți religioase evreiești, scrise atât de rabini locali, cât și de rabini străini, iar evreii sigheteni au servit ca tipografi, jurnaliști, editori și publiciști.

După divizarea Maramureșului după Primul Război Mondial și după revenirea din criza economică, congregația evreiască din Sighet și-a recăpătat forța și dinamismul. Deși majoritatea evreilor din Sighet au aderat la tradiție, mulți s-au alăturat organizațiilor sioniste. Alții s-au alăturat organizațiilor ortodoxe non-sioniste sau altor organizații ne-evreiești.

Anii 1920 și 1930 au fost caracterizați printr-un val de activități culturale. Tinerii evrei s-au înscris în școlile municipale, artiști evrei și-au expus lucrările, muzicieni au cântat în săli de concert și cafenele, actori locali sau invitați au interpretat piese evreiești la teatrul local, iar la cinematograful local au fost prezentate filme evreiești și ne-evreiești. Autorii au scris proză și poezie Sighetul fiind cunoscut ca centru de cultură idiș, bibliotecile publice au fost ticsite cu tineri ce lecturau tot ce puteau prinde, și prelegeri memorabile au fost ținute de intelectuali evrei proeminenți. Viața comunitară socială a fost completată de echipe de fotbal și tenis care au concurat cu alte echipe evreiești și ne-evreiești

"De ce orașul meu încă mă încântă atât de mult? Este pentru că în memoria mea se amestecă cu copilăria mea? În toate romanele mele servește drept fundal și cadru. În fantezia mea încă mă revăd în el. "

"Why is it that my town still enchants me so? Is it because in my memory it is entangled with my childhood? In all my novels it serves as background and vantage point. In my fantasy I still see myself in it. "

Elie WIESEL

ORAȘUL

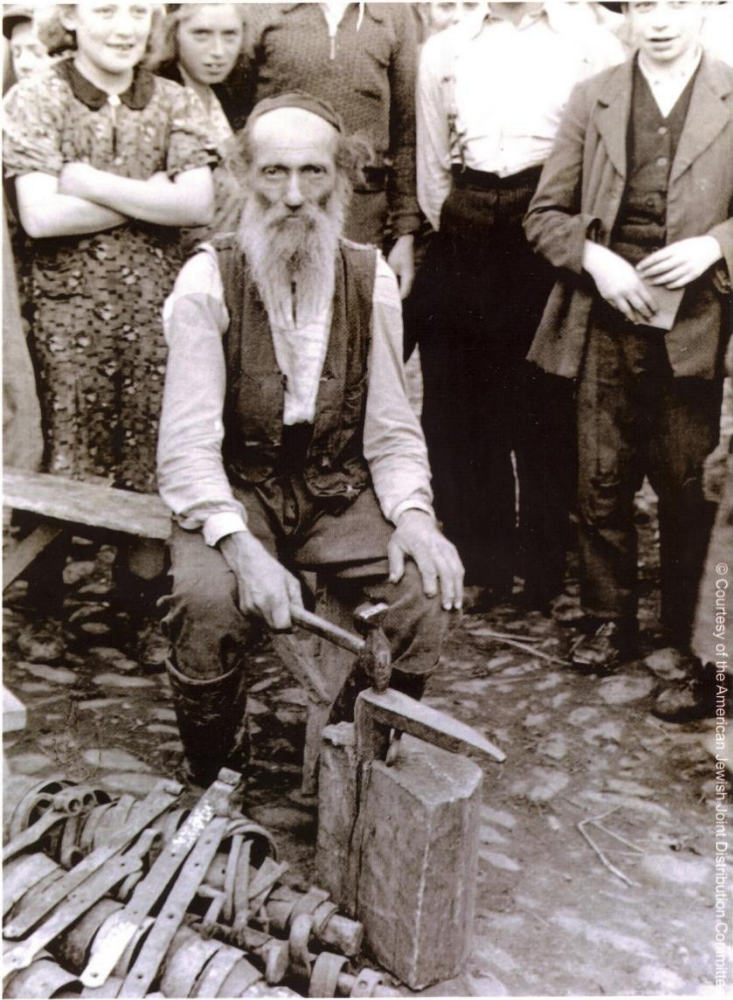
"Sighetul, capitala regiunii... nu prea era o capitală. Cu toate acestea, avea o înclinație pentru schimbare – numele, naționalitatea și, prin urmare, loialitatea. Când s-a născut tatăl meu, era mândră să fie parte din Imperiului Austro-Ungar și se numea Maramarossziget. Când am văzut eu prima dată lumina zilei, purta cu mândrie numele Sighetu Marmateiei și aparținea Regatului României Mari. Când l-am părăsit, era din nou Maramarossziget, un oraș maghiar plin de patriotism zgomotos", spunea Elie Wiesel în textul publicat despre întoarcerea la Sighet, *The Last Return*, în 1965.

Sighetul, cunoscut pentru moștenirea sa evreiască, a fost un oraș de cărturari, scribi, oameni învățați și hasizi, care trăiau simplu și se străduiau să exceleze în studiile religioase. Mulți dintre evreii moderni din Sighet lucrau în magazine și birouri, școli și sinagogi, erau muzicieni, studenți, medici și oameni de afaceri. Dar existau și cei care îndeplineau cu strictețe conduita tradițională.

La Sighet au existat, de asemenea, tendințe de modernizare – cluburi pentru tineri, cluburi sportive, lideri comunitari, cluburi de fete, activități caritabile și organizații

sioniste care au susținut renașterea unui stat evreiesc în Palestina.

După 1840, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, odată ce a devenit posibil ca evreii să dețină proprietăți, mulți evrei au lucrat în industria lemnului. Sighetul, cu fabricile sale de cherestea, a devenit un centru în industria forestieră. Orașul a funcționat, de asemenea, ca un centru pentru comerțul cu sarea din minele de sare din apropiere.

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Un fierar evreu religios din Maramureș, Sighet, septembrie 1937

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Un negustor evreu care își așteaptă clienții, Sighet, 1937,
Fotograf: Herbert J. Seligman

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Un cuplu de evrei, odihnindu-se în fața unei căpițe de fân, Maramureș, 1937

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Tineri evrei iau lecții de croitorie sub supravegherea unui reprezentant JDC, Sighet, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Copii orfani de război din cartierul evreiesc, Sighet, 1919

Tinere de la căminul de fete "Agudath Israel", susținut financiar de JDC, Sighet, 1946

Grup de tinere care învață să îngrijească animalele de pe lângă casă pe timpul verii, Sighet, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Copii orfani de război după ce au primit haine noi de la JDC, Sighet, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee
Întâlnire la Sighet a reprezentanților organizației de caritate American Joint Distribution Committee (JDC), Sighet, 1919

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee
Copii orfani de război în tabără la plajă, Sighet, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Copii în tabără la masă în aer liber, Sighet, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Copil evreu în haine tradiționale, Sighet, septembrie 1937, Fotograf: Herbert J. Seligman

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Copii evrei, orfani de război, pregătiți pentru o fotografie de grup, Maramureș, 1920

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Proprietar de magazin ajuns la bătrânețe, Sighet, 1937,
Fotograf: Herbert J. Seligman

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Un evreu vizitiu, Sighet, 1936, Fotograf: Herbert J. Seligman

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Tinere care invață meșteșugul țesătoriei într-o școală profesională, Sighet, 1920

Bărbați evrei care ară cu plugul cu boi, România, 1930

Zi de târg în Maramureș, Sighet, septembrie 1937, Fotograf: Herbert J. Seligman

© Courtesy of the American Jewish Joint Distribution Committee

Tineri evrei învață cizmăria sub supravegherea unui reprezentant JDC, Sighet, 1920

Un evreu, vânzător ambulant de covrigi, Sighet, 1937, Fotograf: Herbert J. Seligman

*Colecție de fotografii donată Muzeului Maramureșan de
Institutul Național de Studiere
a Holocaustului în România – Elie Wiesel,
parte din colecția de fotografie a United States Holocaust
Memorial Museum, Washington.*

CASA

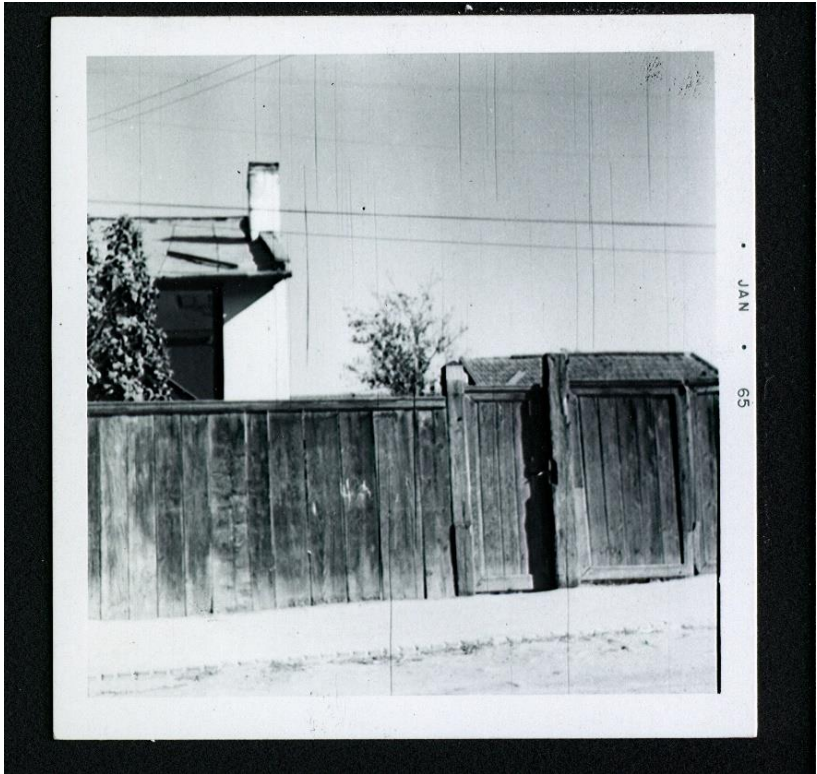
Before me, always, is the photograph of the house in which I was born. The door that leads to the yard. The kitchen. I want to go inside, but I am afraid. I want to look at the house, if only from afar. With all that has happened to me, it is essential for me to remember that place.

În fața mea, întotdeauna, este fotografia casei în care m-am născut. Ușa care duce la curte. Bucătăria. Vreau să intru înăuntru, dar mi-e frică. Vreau să mă uit la casă, chiar dacă numai de departe. Cu tot ce mi s-a întâmplat, este esențial pentru mine să-mi amintesc acel loc.

Elie WIESEL

Casa Elie Wiesel, Sighet 1965 (Foto: Arhiva Elie Wiesel, Boston)

Elie Wiesel la Sighet. 1965 (Foto: Arhiva Elie Wiesel, Boston)

Elie Wiesel la Sighet. 1965 (Foto: Arhiva Elie Wiesel, Boston)

Casa în care Elie Wiesel s-a născut a făcut parte din unul dintre cartierele evreiești deși comunitatea evreiască din Sighet era împrăștiată peste tot. Au existat puține străzi care să nu fi avut un vecin evreu. De la Dealul Solovan unde grădinile de meri a lui Akko se întindeau tăcute privind înspre orașul insular, până la Câmpul Negru unde evrei modești creșteau animale și cultivau pământul pentru subzistență.

Strada pe care Casa Wiesel se ridica făcea parte din unul dintre locurile populate cu multe familii de evrei. Vis a vis de casă era sinagoga rabinului de Solotvino, de cealaltă parte cea a rabinului de Borșa unde Elie Wiesel și-a celebrat Bar Mițvah.

„Casa o contemplant, o contemplant cu toții, cu o sfâșiere care se citește pe fețele noastre. Aici, nu în altă parte, am cunoscut și am trăit o viață de familie evreiască pe care n-o vom mai regăsi. Hohotele de râs, tânguiri. Pacea Șabatului, rugăciunea „Dumnezeul lui Avraam”, îngânătă de mama și de bunica, sărbătoarea Cuștilor, cântecele de Roș Hașana, mesele de Paști, consfăturile comunitare, vizitele bunicului... Poveștile cerșetorilor vagabonzi... Povestirile refugiaților... Emisiunile interzise ale posturilor Radio-Londra și Radio-Moscova, pe care cu perdelele trase și cu obloanele închise, le prindeam noaptea... Mă revăd așezat sub un tei, cu o carte în mână, vorbind cu norii” spunea Elie Wiesel în autobiografia lui *Toate fluviile curg în mare*.

Locuința Wiesel a fost cumpărată de bunicii paterni a lui Wiesel la sfârșitul secolului al XIX-lea și a devenit căminul familiei Wiesel până în mai 1944 când familia Wiesel a fost deportată împreună cu restul comunității evreiești din Sighet și din Maramureș.

În prima încăpere familia Wiesel avea un magazin, iar celelalte încăperi erau folosite ca și spații de locuit.

Tot în autobiografia lui, Wiesel mărturisește: „la noi acasă domnea, desigur, idișul. Dar se vorbea și germana, româna și maghiara, în funcție de epocă. În prăvălie se mai auzea ruteana, ucraineana, rusa... Pentru a-i înțelege pe țărani și a te face înțeles de ei trebuia să fii poliglot... Aveam de-a face în general cu clienți care se descurcau în idiș. Maria, servitoarea noastră, îl știa bine, îl vorbea fără accent, și în mod cert, cu multă convingere. Surprinzător? Cunoștea toate obiceiurile noastre, regulile noastre de viață, legile noastre. Nu era oare Sighetul un oraș cvasi evreiesc? Toți vecinii noștri creștini știau că un evreu nu poate să aprindă focul în ziua de Șabat, să mănânce pâine în timpul sărbătorilor de Paști, să se atingă de carne impură” .

Casa Memorială Elie Wiesel. Muzeul Culturii evreiești din Maramureș, Sighetu Marmăției, 2023

VIBRAȚIA

Copil fiind, în Sighet Wiesel a învățat să creadă în Dumnezeu și să-și cânte credința. A fost un hasid devotat al Rabinului de Wishnitz, dar a frecventat și casele de rugăciune ale altor rabini, le-a ascultat poveștile, le-a învățat cântările, gata să ia foc oriunde ar fi găsit scânteia. Mai târziu, a devenit discipolul unui cabalist pe care-l urmărea cum în fiecare noapte, la miezul nopții, se ridica să-și pună o mână de cenușă pe frunte și cu glas scăzut, așezat la pământ, deplângea distrugerea Templului din Ierusalim.

Sighetul era situat într-o regiune izolată din punct de vedere geografic, înconjurată de lanțuri muntoase greu accesibile. Aici forțele de modernizare ajungeau lent. Din punct de vedere cultural și economic, evreii din Sighet și județul Maramureș semănau cu populațiile evreiești din multe șteteluri din Europa de Est, unde predomina ortodoxia religioasă și hasidismul.

Primii hasizi din Sighet au fost urmașii rabinului Menachem Mendel din Kosow. După scindarea hasidismului Kosow (1854), majoritatea hasidimilor din Sighet l-au urmat pe rabinul Menachem Mendel Hager, care și-a înființat curtea în Vișnitz, (Bucovina atunci), Ucraina de astăzi.

În acest context, o altă ramură hasidică a ajuns la Sighet prin intermediul familiei Teitelbaum. În anii următori în care rabinii Teitelbaum au fost activi în Sighet, au câștigat inimile multora cu personalitățile lor puternice. Influența primară a noului curent hasidic în Sighet a rămas în limitele orașului, dar influența lor asupra secolului următor a prins rădăcini pentru viitoarea dinastie hasidică Satmar.

Printre principalele grupări hasidice au fost adepții rabinului Yekuti'el Yehudah Teitelbaum (1912-1944) și mai târziu unchiul său Yoel Teitelbaum (1887 – 1979) (liderul hasidismului Satmar); adepții rabinului de Vishnitz care au continuat să

domine cea mai mare parte a comitatului Maramureș; și urmași ai noilor dinastii hasidice Spinka, fondată de Yosef Me'ir Weiss, și Kretchnev, fondată de Me'ir Rosenbaum.

În plus față de grupurile hasidice, membrii mișcărilor sioniste de tineret și adepții sionismului religios au populat, de asemenea, orașul.

Evrei hasidici Sighet

(Foto: Arhiva Muzeului Național al Țăranului Român, Fond: Iosif Berman)

Evrei hasidici Sighet

(Foto: Arhiva Muzeului Național al Țăranului Român, Fond: Iosif Berman)

Evrei hasidici Sighet

(Foto: Arhiva Muzeului Național al Țăranului Român, Fond: Iosif Berman)

Evrei hasidici Sighet

(Foto: Arhiva Muzeului Național al Țăranului Român, Fond: Iosif Berman)

În cele câteva sute de ani de comunitate evreiască în Maramureș relațiile dintre români și evrei s-au bucurat de înțelegere și respect chiar dacă au fost semnalate acte de agresivitate sau nontoleranță. Odată cu anexarea Maramureșului, în 1940 povestea evreilor maramureșeni se curmă însă brusc cu deportarea lor la Auschwitz în mai 1944.

Now, as then, we ask the question of all questions: what was the meaning of what was so routinely going on in this kingdom of eternal night?

Acum, ca și atunci, ne punem întrebarea tuturor întrebărilor: care era sensul a ceea ce s-a întâmplat atât de obișnuit în această împărăție a nopții veșnice?

Elie WIESEL

Fragment din discursul rostit la aniversarea a 50
de ani de la eliberarea Auschwitzului, 1995

Alina MARINCEAN

SFÂRȘITUL

Având în vedere că subiectul acestui scurt studiu îl constituie distrugerea comunității evreiești din Maramureș, pentru început considerăm necesară o determinare a ariei geografice la care ne referim. Regiunea istorică Maramureș coincide din punct de vedere administrativ cu Comitatul Maramaros existent până la sfârșitul Primului Război Mondial, în cadrul Regatului Ungariei, regiune a cărei teritoriu de 9716 km² este împărțit prin tratatele de pace de la sfârșitul primei conflagrații mondiale între nou creatul stat, Cehoslovacia și Regatul României. Astfel, din cele zece plase ale fostului comitat, patru - Dolha, Hust, Orokmezei, Teresava - ajung integral în Cehoslovacia, iar trei-lza, Șugatag și Vișeu - revin României. Noua graniță va secționa plasele Sighet, Tiszavolgy și Teceu, cea mare parte a lor ajungând în granițele Cehoslovaciei și doar o mică parte, aflată la sud de râul Tisa, intră în granițele României. În ceea ce privește numărul evreilor din Comitatul Maramureș, recensământul din 1910 indică un număr de 65. 694, din care, după 1918, 33,041 ajung să trăiască în Cehoslovacia , iar 32,653 în România.

Partea de sud a Comitatului Maramureș se transformă în județul interbelic Maramureș (3. 381 km²), cu reședința la Sighet,

iar partea de nord suferă mai multe transformări administrative până în 1926, an după care teritoriul este integrat în Comitatul Mukachevo, devenit regiunea autonomă Carpato-Ucraina, în cadrul celei de a Doua Republici Ceho-Slovace, în septembrie 1938.

Cele două comunități vor evolua în paralel în România și Cehoslovacia, fiind influențate, bineînțeles, de evoluția politică a acestor state. Dacă partea de nord va evolua într-o atmosferă relativ democratică, în partea românească, comunitatea evreiască se confruntă cu o atmosferă antisemită, intensificată la sfârșitul anilor 30 și, mai ales, în timpul scurtei guvernării Goga-Cuza. O dovadă palpabilă a celor afirmate o reprezintă rezultatele electorale obținute de partidele de extremă dreaptă în Maramureș, în alegerile din 1937. Astfel, Partidul Totul Pentru Țară cumulează 4658 de voturi, obținând un mandat de deputat, iar la acestea putem adăuga cele 1027 de voturi obținute de Partidul Național Creștin. În alegerile amintite, niciun partid politic nu a obținut majoritatea, acest lucru dându-i posibilitatea regelui Carol al II-lea de al numi, la 28 decembrie 1937, prim-ministru pe Octavian Goga, președintele Partidului Național Creștin, partid de extremă dreaptă, având o ideologie naționalistă și puternic antisemită. Schimbarea guvernului a adus după sine numirea de noi prefecti, iar aceștia, la rândul lor, au

trecut la numirea de noi comisii interimare la conducerea localităților din România. Noul prefect de Maramureș, generalul D. M. Constantinescu, ajuns la Sighet în 5 ianuarie 1938¹, numește și chiar participă la instalarea unor comisii interimare în Maramureș. La Sighet comisia interimară este condusă de profesorul Tănase Pușcă, președintele Partidului Național Creștin din Maramureș, iar în discursul său inaugural, noul primar afirma: „De 20 de ani, românii adunați într-o țară liberă, înfăptuită cu jertfe de sute de mii de eroi, sunt ca o întinsă holdă de grâu plină de neghina evreiască, adusă pe aceste meleaguri de pustiirile înfăptuite aiurea. (...) Suntem în ținutul cel mai năpădit de buruiana jidovească. (...) Orașul Sighet, are 2 treimi din totalul populației sale, numai evrei. Luăm în mâinile noastre, conducerea unui oraș înstrăinat și nădăjduim să-l facem românesc. Îl vom plivi de buruienile aduse de vânt și vom semăna pe toate căile sale, românismul.”² Cu această ocazie, asemenea discursuri vor fi rostite și în alte localități maramureșene.

În scurtul său mandat, noul guvern, va lua o serie de măsuri antisemite, cea mai importantă dintre ele fiind decretul lege din 22 ianuarie 1938, privind revizuirea cetățeniei acordată evreilor. În termen de 30 de zile fiecare primar urma să

¹ *Opinia*, 1 ianuarie 1938, p. 4

² *Universul*, 17 ianuarie 1938, p. 12

întocmească un tabel cu evreii înscriși în listele de naționalitate ale comunei, iar în maxim 20 de zile de la afișare, cei înscriși aveau obligația de a prezenta documentele prin care au obținut cetățenia română.³

Comisia interimară a orașului Sighet, în ședința din 15 ianuarie 1938, cu șapte zile înainte ca decretul lege de revizuire a cetățeniei evreilor din 22 ianuarie 1938, a hotărât „să se cerceteze la biroul populației și în arhivele primăriei, care dintre evrei au venit în oraș după anul 1918 și cum și-au câștigat dreptul de apartenență și de naționalitate”. De asemenea s-a hotărât „ca nici un servitor sau servitoare creștină să numai fie angajată la evrei.”⁴

Cu toate că la 10 februarie 1938, Guvernul Goga-Cuza a demisionat, legea de revizuire a cetățeniei nu a fost abrogată. Nu știm ce efecte a avut decretul lege de revizuire a cetățeniei asupra comunității evreiești în Maramureș, sperăm ca cercetări ulterioare să stabilească aceste aspecte.

Pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, în 28 iunie 1940, și constituirea guvernului condus de generalul Ion Gigurtu, expresie a dorinței lui Carol al II-lea de apropiere de Germania,⁵ va marca o nouă etapă în istoria antisemitismului românesc.

³ *Istoria Românilor*, vol. 8, Editura Enciclopedică, București, 2003. p. 380

⁴ *Universul*, 21 ianuarie 1938, p. 12

⁵ *Istoria Românilor*, vol. 8, Editura Enciclopedică, București, 2003. p. 420

Astfel, prin decretul-lege din 8 august 1940, evreilor veniți în România după 30 decembrie 1918 le era interzis să ocupe funcții publice, să fie militari de carieră, să facă parte din consiliile de administrație, să dețină proprietăți rurale etc.⁶ În Maramureș, acest decret lege nu a avut decât urmări simbolice, având în vedere că această provincie împreună cu Ardealul de Nord este cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Amintim aici faptul că, în ziarul *Universul* din 30 septembrie 1940 se anunță lista profesorilor evrei revocați din învățământ⁷, printre ei îl găsim pe Iacob Dermer, profesor de geografie la Liceul Dragoș Vodă din Sighet. Ironie cumplită sorții, pentru că acest profesor, jurnalist, autor al studiului monografic *Maramureșul românesc*, a fost unul dintre cei mai loiali cetățeni ai statului român.

În ceea ce privește evoluția demografică a comunităților evreiești din cele două părți ale Maramureșului, putem lua ca referință anul 1930, an în care s-au desfășurat recensăminte atât în România cât și în Cehoslovacia. În Maramureșul cehoslovac sunt înregistrați 39.780⁸, iar în cel românesc, 33.828.⁹

⁶ Ibidem

⁷ *Universul*, 30 septembrie 1940, p. 6

⁸ *Karpatalja Telepuleseinek Vallasi Adatai (1880-1941)*, Budapesta, 2000, p. 116

⁹ *Recensământul General al Populației din 1930*, vol. II, Neam, Limbă Maternă, Religie, Partea I, Limbă Maternă și neam, p. 276

În anii 1939-1940 întreaga suprafață a fostului Comitat Maramureș va reajunge sub administrația Regatului Ungariei. Partea de nord a fostului comitat, în martie 1939, când Ungaria profită de dezmembrarea Ceho-Slovaciei și anexează Transcarpatia, iar partea de sud, în 30 august 1940, când, în urma Dictatului de la Viena, Ungaria ocupă Ardealul de Nord. Cu toate acestea, din punct de vedere administrativ, Maramureșul dinainte de 1918 nu este refăcut. Astfel, după ocuparea Transcarpatiei - martie 1939 - acest teritoriu este transformat în Guvernoratul Subcarpatiei, împărțit în trei subdiviziuni administrative numite agenții: Ung, Bereg și Máramaros, cea din urmă (Máramarosi közigazgatási kirendeltség) cuprindea partea de nord a fostului Comitat Maramureș.

După ocuparea Ardealului de Nord, Maramureșul de sud este alipit de asemenea Ungariei, acesta este organizat în Comitatul Maramureș și cuprinde, pe lângă Maramureșul românesc, și localitățile din fostele plase Sighet și Teceu. Pe de altă parte, unele localități din Maramureșul de Sud (Bocicoiul Mare și Lunca la Tisa) sunt anexate Guvernoratului Subcarpatiei. Am făcut aceste precizări pentru că, în organizarea ghetourilor din 1944 se va ține cont de aceste împărțiri administrative.

Imediat după încorporarea acestor teritorii în Regatul Ungariei, evreii maramureșeni, atât cei din nordul, cât și cei din sudul Tisei, întră sub incidența **legilor antisemite maghiare**.

Prima lege anti-evreiască maghiară (nr. XV din 29 mai 1938), apare în contextul apropierii Ungariei de Germania nazistă. După Anschluss, 13 martie 1938, Ungaria are graniță comună cu Germania. Legea stabilea o limită maximă de 20% a numărului de evrei angajați în medicină sau drept, ori în unitățile comerciale, industriale sau financiare. Această lege creează numeroase confuzii pentru că, având în vedere numărul mare de familii mixte și de convertiți, este foarte greu de determinat cine este evreu.¹⁰

A doua lege anti-evreiască (nr. IV din 29 mai 1939), interzice evreilor să fie funcționari ai statului, să conducă ziare. În teatru, film, medicină, avocatură, inginerie numărul lor nu trebuia să depășească 6%. Numărul evreilor în companiile private nu trebuia să depășească 12%. De asemenea, pentru prima oară, se stabilește că sunt evrei persoanele cu doi, trei sau patru bunici născuți sau declarați evrei.

¹⁰ Norman Stone, Hungary, *A Short History*, 2019, p. 147

A treia lege anti-evreiască (nr. XV din 2 august 1941), copiază legislația nazistă și interzice căsniciile și relațiile sexuale între evrei și non-evrei.

Conform recensământului din 1941, în Comitatul Maramureș trăiesc 39590 de evrei, iar în partea de nord-Máramaros k. k. - 39731 de evrei.¹¹ Astfel, pe teritoriul fostului Comitat Maramureș anterior anului 1918, avem un total de 79321. La acest număr trebuie să adăugăm 2799¹², numărul evreilor din Plasa Dolha, care în 1941 face parte din Oficiul Administrativ Bereg, rezultând astfel un număr total de 82120.

Deportările din 1941 și masacrul de la Kamenets Podolsk

Deportarea „evreilor străini” din vara anului 1941 a venit ca o continuare a celor trei legi anti-evreiești. Încă din perioada interbelică discursul politic maghiar făcea diferența între evreii din „vechea Ungarie” și cei care au emigrat din Galiția și s-au așezat în regiunile de graniță ale Ungariei. Această tendință se

¹¹ 1941. *Evi Nepszamolas Demografiai Adatok Koszegekent, orszaghataron kivuli terület*, Budapesta 1990, p. 280-284,

¹² *Karpatalja Telepuleseinek Vallasi Adatai (1880-1941)*, Budapesta, 2000, p. 115

intensifică odată cu anexarea noilor teritorii, în 1938-1940, cu o populație de 330. 000 de evrei. ¹³

Planul expulzării „evreilor străini” în Galiția este conceput de guvernatorul Subcarpatiei, Miklós Kozma. Acesta vedea în acest plan o soluție la problemele economice ale regiunii pe care o conducea. Opiniile sale sunt împărtășite și de vicecomitele Comitatului Maramureș, Dr. Ajtay Gábor. Acesta, într-o declarație din 8 iulie 1941, îi indemnă pe evreii din Maramureș, a căror activități economice vor fi puternic restricționate de legile anti-evreiești, să se mute în recent „eliberată” Galiție, unde vor putea să înceapă o nouă viață în condiții economice mult mai prielnice, ocupând casele și terenurile recent părăsite de evreii care s-au retras cu armata sovietică. Cei interesați sunt rugați, ca în termen de 8 zile să completeze formularele puse la dispoziție de autoritățile competente. ¹⁴

Organizarea și cadrul legal al acestei operațiuni a aparținut KEOKH (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hatóság). ¹⁵ Prin Decretul nr. 192/1941, emis la 12 iulie 1941, KEOKH stabilea toate detaliile „transmutării”. Obiectivul major al

¹³ Tamás Stark, *The 1941 Galician Deportation and the Kamenets-Podolsk Massacre: A Prologue to the Hungarian Holocaust*, în „Holocaust and Genocide Studies”, vol 36, nr. 3, p. 210

¹⁴ *Kárpáti Magyar Hírlap*, 1941. július-szeptember (22. évfolyam, 148-223. szám) 1941-07-18 / 163. szám

¹⁵ Oficiul Național Central pentru Controlul Străinilor

programului era „deportarea în cel mai mare număr posibil și în cel mai scurt timp a evreilor poloni și ruși recent infiltrați”. Aceștia urmau să fie transportați cu trenul până la Körösmező¹⁶, la granița cu Galiția, iar de acolo transportați cu camioanele, la întâmplare, în diferite locații din Galiția și lăsați pradă SS-ului sau milițiilor ucrainene.

Deportările au început imediat după intrarea Ungariei în război, 27 iunie 1941, și au durat aproximativ șase săptămâni. În această perioadă au fost deportați aproximativ 22. 000 de evrei din Ungaria,¹⁷ mare parte dintre ei din Subcarpatia și comitatele Maramureș și Satu Mare. Între cei deportați s-au aflat evrei care nu dețineau cetățenia maghiară, evrei refugiați din țările recent ocupate de Germania, creștini care și-au urmat în deportare soțul sau soția sau evrei cetățeni ai Ungariei care au căzut victime deciziilor discreționare ale autorităților locale.

În Comitatul Maramureș, zelul unor funcționari locali a devansat decretul național de deportare. Astfel, la 30 aprilie 1941, începe deportarea evreilor din Borșa, din ordinul prim-pretorului plasei Vișeu, Kadicsfalvi Josef, 34 de persoane sunt

¹⁶ Frasin sau Yasinia, fostul Comitat Maramureș, astăzi Ucraina.

¹⁷ Tamás Stark, *op. cit.* p. 209

escortate de către jandarmi pe munți, 24 dintre ei murind înghețați.¹⁸

În acest moment nu cunoaștem în ce măsură comunitățile evreiești din Maramureș au fost afectate de deportările din 1941. Sentința Tribunalul Poporului menționează deportarea a unui număr necunoscut de evrei din Sighet și a 450 de evrei din Crăciunești, în total aproximativ 2000 de persoane, locuitori ai comunelor Crăciunești, Bocicoiul Mare și Virismort (Tisa).¹⁹ Astfel, în recensământul realizat în 1944 de către Consiliul Central al Evreilor Maghiari, în localitățile Tisa și Bocicoiul Mare nu mai locuia niciun evreu.²⁰

Printre localitățile din nordul Tisei care au fost grav afectate de deportările din 1941 amintim: în Brusztura (Plasa Teceu), din cei 348 de evrei menționați în 1941, 134 sunt deportați; Ganya (Plasa Teceu), din cei 720 de evrei menționați în 1941, aproximativ jumătate sunt deportați; Apșa de Sus (Plasa Sighet) , din cei 1289 de evrei menționați în 1941, aproximativ două treimi au fost deportați.²¹

¹⁸ *Istoria României. Transilvania*, Volumul II, Edit. „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 1395-1642

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ Frojimovics Kinga, *Állampolgárság-revizíó: Deportálás 1941–1942-ben*, în ZSIDÓK KÁRPÁTALJÁN, TÖRTÉNELEM ÉS ÖRÖKSÉG, BUDAPEST, 2013. p. 245

²¹ *Idem*, p. 243

Dintre cei 22. 000 de evrei maghiari deportați în vara lui 1941, 16. 000 se află între cei 23. 000 uciși în zilele de 27-28 august 1941 în apropierea localității **Kamenets Podolsk**. Ceilalți își găsesc sfârșitul în alte părți ale Galiției, fiind victime ale SS-ului sau ale milițiilor ucrainene.

În privința deportărilor din Maramureș, Tribunalul Poporului afirmă că Flaviu Iurca, în calitate de comite suprem, Ajtai Gabor, în calitate de vicecomite, dr. Kadicsfalvi Josef, în calitate de prim pretor al plășii Vișeu și Rátki Béla în calitate de primar al orașului Sighet, au colaborat perfect pentru expulzarea și maltratarea populației evreiești din această regiune.²²

Tot în vara lui 1941, proprietarii evrei din Maramureș vor fi obligați, pentru prima oară în istorie, să-și deschidă magazinele, fabricile și atelierile în zilele de vineri și sâmbătă. Acest lucru este stipulat prin decizia Comitatului Maramureș nr. 136/1941 din 7 iulie 1941 și anunțată de primarul orașului Sighet, Rátki Béla, în ziua de 8 iulie 1941.²³

Până la ocuparea Ungariei de către Germania din martie 1944, vor urma și alte măsuri menite să-i elimine pe evrei din viața economică, iar articolele de presă se vor lamenta pe seama numărului mare de evrei din Maramureș și din celelalte comitate

²² *Istoria României. Transilvania*, Volumul II, Edit. „George Barițiu”, Cluj-Napoca, 1997, p. 1395-1642

²³ *Az Óslakó*, 20 iulie 1941, p. 3

din nord-estul Ungariei precum și a influenței lor asupra economiei și societății.

Detașamentele de muncă forțată evreiești

Potrivit istoricului american Randolph L. Braham, nicio altă țară membră a Axei nu a avut un sistem de muncă forțată atât de vast și de complex ca Ungaria. Acesta a cuprins sute de mii de bărbați evrei. Considerați elemente potrivnice statului maghiar, au fost declarați inapți de a purta arma. Au fost organizați în detașamente militare, echipați cu unelte și trimiși să muncească la construcția de drumuri, mine, la construirea și repararea căilor ferate și la construcția sistemelor de fortificație. De asemeni au fost folosiți, pe frontul de est, la dezăpeziri și curățarea câmpurilor de mine. Sistemul nu a fost conceput exclusiv pentru evrei, fiind vizate toate elementele care nu „prezentau încredere”: comuniști, români, slovaci, sârbi etc.

De multe ori s-a afirmat că soarta evreilor maramureșeni și a celor din celelalte regiuni din Ardealul de Nord a fost pecetluită de trecerea lor sub administrație maghiară prin Dictatul de la Viena din august 1940. Nimic nu poate fi mai departe de adevăr, în august 1940 ei doar au ieșit de sub legile antisemite românești și au intrat sub incidența celor maghiare.

Fatală pentru soarta acestor comunități a fost ocuparea Ungariei de către Germania în data de 19 martie 1944. Câteva zile mai târziu, 22 martie, este instaurat un nou guvern pro-german condus de Stojay Dome. În aceste condiții s-a hotărât „soluția finală” pentru evreii maghiari, de implementarea căreia s-a ocupat Adolf Eichmann și specialiștii Gestapo, pe care i-a adus cu el la Budapesta.

În primă fază, evreilor le este interzis prin lege să dețină sau să folosească aparate de telefon, să dețină sau să folosească automobile, să călătorească sau să-și schimbe domiciliu. Pentru a fi identificați și izolați de restul populație, începând cu data de 5 aprilie 1944, evreii peste vârsta de 6 ani sunt obligați să poarte steaua galbenă.²⁴

Detaliile operațiunii de internare a evreilor în ghetouri au fost stabilite la nivel central, într-o ședință desfășurată la 4 aprilie 1944, la sediul Ministerului de Interne din Budapesta, printre participanți aflându-se Adolf Eichmann. Teritoriul Ungariei avea să fie împărțit în șase zone distincte, fiecare cuprinzând două sectoare ale jandarmeriei. Acestea au fost numerotate în ordinea în care avea să se facă deportarea. Comitatul Maramureș a fost inclus în Zona I, Districtul VIII al Jandarmeriei cu sediul la Kosice,

²⁴ Randolph L. Braham, *A Népiertás Politikája, A Holocaust Magyarországon*, vol. I, Budapesta 1997 p. 499-503

împreună cu Subcarpatia și nord-estul Ungariei. Pentru această zonă, secretarul de stat în Ministerul de interne, László Endre, instruiește conducătorii administrației locale în ședința de la Muncacevo, din 12 aprilie 1941. Rechizitoriul Tribunalului Poporului înșiră participanții din partea Comitatului Maramureș: vicecomitele dr. Ilinyi László; primarul orașului Sighet, dr. Gyulafalvi Rednik Sandor; șeful poliției Sighet; dr. Toth Ludovic, comandantul legiunii de jandarmi, colonel Agy Zoltán și comandantul circ. IV teritorială de jandarmi, colonelul Sárvári.²⁵

Pentru a masca intențiile și pentru a oferi crimei un cadrul legal, la 12 aprilie, Nordul Transilvaniei și Transcarpatia au fost declarate zone de operațiuni militare, măsură motivată de rațiuni militare dată fiind apropiere frontului.

Operațiunea de strângere a evreilor din Zona I a fost declanșată în 16 aprilie 1941. Cu o zi înainte, la nivelul orașului Sighet, angajații primăriei, poliției și jandarmeriei au fost instruiți și s-au format 20 de echipe compuse fiecare dintr-un comisar șef, doi polițiști, doi jandarmi și un funcționar administrativ. Decretul care oferea cadrul legal acestei operațiuni a fost emis doar în data de 26 aprilie și publicat în Monitorul Oficial și în presă doar în 28 aprilie.²⁶ Potrivit acestui decret, evreii din localitățile mici

²⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Cluj, *Hotărârile Tribunalul Poporului 1946*, dosar 22/1946, p. 286

²⁶ *Dunántúl*, 28 aprilie 1944, p. 3

sunt mutați în localități cu peste zece mii de locuitori, unde conducerea acestor orașe va delimita o zonă unde evreilor le este permis să locuiască, practic luau naștere ghetourile. De asemenea, ghetourile trebuia să fie așezate în apropierea unei căi ferate.

Zona desemnată pentru stabilirea ghetoului din Sighet va fi limitată de străzile Rákóczi (Bogdan Vodă), Thököli (Dragoș Vodă), Gombos Gyula (George Coșbuc) și Hajnal (Tudor Vladimirescu). Perimetrul ghetoului a fost împrejmuit cu sârmă ghimpată, iar ferestrele au fost vopsite cu var pentru ca locatarii caselor să nu poată privi în afară.

În primă fază sunt confiscate obiectele de valoare și, pentru a împiedica înstrăinarea acestora, încă din seara zilei de 15, începând cu ora 18, evreilor le este interzis să părăsească domiciliu. După aproximativ cinci-șase zile, cât a durat confiscarea bunurilor de valoare, se trece la mutarea evreilor în perimetrul ghetoului.²⁷

La douăsprezece zile de la declanșarea operațiunii de segregare a evreilor în ghetouri, la data de 28 aprilie 1944, ziarul Karpadi Hirado anunța că în Sighet „mutarea evreilor în ghetou durează de zile întregi și se va finaliza într-o zi două”. Evreii domiciliați pe străzile: Szent István (Iuliu Maniu), P-ța Horthy

²⁷ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Cluj, *Hotărârile Tribunalul Poporului 1946*, dosar 22/1946, p. 287

Miklós (Libertății), Liceum (Mihalyi de Apșa), Szilágyi István (22 Decembrie) și Rákóczi (Bogdan Vodă) au fost deja mutați în ghetou, iar municipalitatea se oferă să transporte gratuit bunurile acestor persoane la noile locuințe (sic!).²⁸ Martori care au depus mărturie în fața Tribunalului Poporului susțin că *cei mutați în ghetou nu au fost lăsați să-și ia nici măcar lucrurile strict necesare, decât numai până la greutatea de 50 kg, în care se cuprindea atât hainele, cât și alimentele*. Au fost ridicați și bolnavii netransportabili și cei exceptați de la purtarea stelei galbene.²⁹

De asemenea, ziarul citat menționează că, în timpul strămutării, unele persoane au încercat să ascundă obiectele de valoare. Respectiv obiecte au fost confiscate, iar persoanele în cauză împreună cu complicii lor au fost trași la răspundere. În spatele acestor afirmații seci din paginile unui ziar de provincie se ascund groaznicele și degradantele percheziții corporale efectuate de polițiști și jandarmi asupra bărbaților, femeilor și, chiar, asupra copiilor.³⁰

Cu fățărnicia specifică regimului, la data de 28 mai, ziua în care ultimul tren pleca din Comitatul Maramureș spre

²⁸ Karpadi Hirado, 28 aprilie 1944, p. 4

²⁹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, Cluj, *Hotărârile Tribunalul Poporului 1946*, dosar 22/1946, p. 287

³⁰ Ibidem

Auschwitz, ziarul Függetlenség din Budapesta, titra „40% din populația Sighetului a fost internată în ghetou” și „Cel mai evreiesc oraș din Ungaria a fost eliberat”.³¹

Ziarul sus amintit dedică aproape o pagină întregă situației din Sighet, înșirând avantajele și dezavantajele survenite în urma acestei operațiuni. La capitolul avantaje sunt amintite următoarele: a dispărut piața neagră și alimentele s-au ieftinit; populația este mai liniștită în lipsa celor care răspândeau „povești de groază și zvonuri alarmiste” (sic!). Printre dezavantaje sunt amintite următoarele: orașul a pierdut 40% din populație, iar cele mai bine situate magazine sunt acum închise. Dar, în curând toate aceste neajunsuri vor fi remediate. Situația magazinelor închise este pe cale să fie rezolvată de organizația Baros³², care va înlocui comerțanții evrei cu maghiari, iar deficitul demografic va fi rezolvat prin „repatrierea fraților noștri de rasă”, adică o colonizare a Sighetului cu maghiari. Fie că aceste idei sunt cu adevărat pe agenda conducătorilor statului maghiar, fie că sunt doar propagandă, ele ne conturează foarte clar caracterul regimului instaurat în Ungaria după 19 martie 1944.

Pe lângă ghetoul principal din Sighet, în perimetrul căruia au fost înghesuți aproximativ 10.000 de evrei din oraș, a existat

³¹ Függetlenség, 28 mai 1944, p. 5

³² Baross Szövezet. Societate a comerțanților și a industriașilor, organizată pe principii național creștine.

și un ghetou secundar. Acesta a apărut ca urmare a decretului din 28 aprilie 1944 care specifica că evreii din localitățile mici trebuie să fie mutați în localități cu peste zece mii de locuitori. Astfel, în Sighet este mutat ghetoul din Berbești, aproximativ 3000 de persoane. Ghetoul mic este constituit la periferia orașului, în zona mahalalei Felszeg, o zonă pe care o identificăm astăzi cu zona cartierului Bogdan-Vodă. Mahalaua Felszeg era locuită în mare parte de evrei și, bănuim, că aceștia au rămas în propriile locuințe până la deportare.

Condițiile de viață din ghetou sunt descrise de martorii intervievați de Tribunalul Poporului, cât și de cererile, nesoluționate, înaintate primăriei de către Consiliul evreiesc din Sighetul Marmației. Ghetoul era foarte aglomerat, oamenii fiind obligați să locuiască în pivnițe și poduri. Perimetrul ghetoului a fost împrejmuit cu gard din scânduri și sârmă ghimpată, geamurile caselor de la marginea ghetourilor erau vopsite în alb cu var. Lipsa hranei și laptelui pentru copii și femei gravide, igiena precară combinată cu lipsa dezinfectanților fac din ghetoul din Sighet un focar de infecție.

Ghetourile din Ungaria au o existență destul de scurtă. De exemplu, în Zona I, strângerea evreilor în ghetouri se face între 16 aprilie și 3 mai 1944, iar în 15 mai 1944 începe deportarea. Este demn de remarcat faptul că, există două teorii

privind decizia de începere a deportărilor. Prima teorie susține că deportarea a început la cererea părții germane, iar a doua, susține că factorul declanșator au fost sesizările făcute de conducătorii ghetoului din Sighet. Confruntându-se cu supraaglomerarea și cu criza sanitară și alimentară, aceștia din urmă au pus în fața conducătorilor de la Budapesta două posibilități: oprirea ghetoizării sau deportarea imediată. Pus în fața acestei decizii, Eichmann, a optat pentru a doua.³³

Evreii din cele două ghetouri din Sighet au fost deportați la Auschwitz în patru transporturi, ele fiind înregistrate în gara din Kosice după cum urmează: la 16 mai cu un număr de 3007 deportați, la 18 mai cu 3248 deportați, la 20 mai cu 3104 deportați și la 22 mai cu nr 3490, totalizând 12. 849 deportați.³⁴ Medicii evrei și alți membri ai comunității din Sighet nu au fost cuprinși în cele patru transporturi, ulterior au fost arestați și mutați în ghetoul din Slatina, de unde vor fi deportați.

Pe lângă ghetoul din Sighet, pe teritoriul Comitatului Maramureș au mai existat următoarele ghetouri:

³³ Randolph L. Braham, *The Politics of GENOCIDE The Holocaust in Hungary*, Detroit, Michigan 2000, p. 133-135

³⁴ Randolph L. Braham, *A Népirás Politikája, A Holocaust Magyarországon*, Budapesta 1997, vol. 2, p. 1357

I. Ghetoul din Vișeu de Sus, cuprinzând satele: Borșa, Moisei ,Vișeu de Sus, Leordina, Ruscova, Repedea, Poienile de sub Munte, Petrova , Bistra.

II. Ghetoul din Dragomirești cuprinde localitățile Săcel, Săliște, Dragomirești, Bogdan Vodă, Bocicoel, Ieud, Șieu, Poienile Izei, Botiza, Glod, Slătioara, Strâmtura. Evreii cuprinși în acest ghetou au fost transportați în Vișeu de Sus și deportați de aici la Auschwitz.

III. Ghetoul din Berbești, cuprinde localitățile Budești, Sârbi, Ocna Șugatag, Hoteni, Breb, Călinești, Cornești, Văleni, Ferești, Berbești, Vadu Izei, Mara, Desești, Hărniciești, Sat-Șugatag, Giulești, Oncești, Nănești, Bârsana. Evreii cuprinși în acest ghetou au fost mutați în ghetoul din Sighet și deportați de aici la Auschwitz.

IV. Ghetoul din Slatina (Solotvino, Ucraina), cuprinde localitățile: Tisa, Lunca la Tisa, Crăciunești, Rona de Jos, Rona de Sus, Coștuiu, Câmpulung, Iapa, Sarasău (de pe teritoriul actual al României) și Slatina, Apșa de Jos, Apșa de Mijloc, Biserica Albă (de pe teritoriul actual al Ucrainei)

V. Ghetoul din Teceu (Tiachiv, Ucraina), cuprinde localitățile: Săpânța, Remeți (de pe teritoriul României) și Bedoháza (Bedeu), Brusztura, Dombó, Gánya, Kalinfalva, Királymezo, Kokényes Kortvelyes (Peri).

În Districtul Administrativ Maramureș au mai existat următoarele ghetouri: **Hust** (aproximativ 11. 000 de persoane); **Iza** (aproximativ 7000 de persoane).

Trenurile cu evreii deportați din Maramureș înregistrate în gara din Kosice

16 mai Sighet 3007

17 mai Ökörmező 3052

18 mai Sighet 3248

19 mai Vișeu de Sus 3032

20 mai Sighet 3104

21 mai Vișeu de Sus 3013

22 mai Sighet 3490

23 mai Vișeu de Sus 3023

24 mai Hust 3328

25 mai Vișeu de Sus 3006

26 mai Hust 3249

28 mai Teceu 2208

2 iunie Hust 2396

6 iunie Hust 1852³⁵

La doar patru luni după „învingerea dușmanului din interior”, cum îi numea pe evreii comitei suprem al

³⁵ Ibidem

Maramureșului, László Szaplanczay,³⁶ inamicul din exterior, unitățile armatei sovietice, depășește trecătorile Carpaților, iar în 18 octombrie intră în Sighet, orașul fiind recent părăsit de către armatele maghiare și germane. Din acest moment Maramureșul, atât cel de nord, cât și cel de sud intră sub administrare militară sovietică. Începând cu luna noiembrie a anului 1944, în Transcarpatia și în Maramureșul românesc, naționaliști ucraineni sprijiniți de NKVD, demarează o amplă acțiune de alipire a acestor provincii la Republica Ucraineană Sovietică. În Transcarpatia, incluzând aici Maramureșul de nord aceste acțiuni reușesc, Cehoslovacia este nevoită să cedeze această regiune URSS-ului prin tratatul din 29 iunie 1945. În Maramureșul Românesc, cu toate că acest plan eșuează, administrația românească nu este reinstalată decât în vara anului 1945. Dar zvonurile și nesiguranța privind viitorul regiunii persistă până în 1947.³⁷ Starea de nesiguranță și incertitudine este dublată de o gravă criză economică și alimentară. Aceasta este realitatea cu care puținii supraviețuitori ai taberelor de muncă și ai lagărelor de concentrare se vor confrunta la întoarcerea acasă.

³⁶ *Discursul inaugural al Comitetului Suprem al Maramureșului*, László Szaplanczay din 27 mai 1944 în Függetlenség, 28 mai 1944, p. 5

³⁷ Antonio Faur, *Contribuții documentare la cunoașterea realităților maramureșene (august-decembrie 1945)*, în Crisia XXXIV, Oradea, 2006, p. 253-263

Primii evrei care se vor întoarce acasă vor fi cei eliberați din taberele de muncă la sfârșitul anului 1945. În recensământul populației realizat la 1 ianuarie 1945, în județul Maramureș sunt înregistrați 474 de evrei.³⁸ Supraviețuitorii lagărelor de concentrare se reîntorc acasă în vara anului 1945. Comunitatea Evreilor din Sighet păstrează în arhivă două registre privind evreii care s-au întors din taberele de muncă și din lagărele de concentrare între anii 1944 și 1946. Primul registru se referă la evreii din Sighet, numărând 2039 de persoane, iar al doilea se referă la evreii din județul Maramureș, exceptând Sighetul, numărând 5042 de persoane. Evident, nu toți cei 7081 de evrei ce figurează în cele două registre sunt născuți în Maramureș sau au fost deportați de aici în 1944, iar mulți dintre ei au emigrat la scurt timp după ce s-au întors. Astfel, conform recensământul populației din 1948, în Maramureș mai trăiau doar 3072 de evrei, iar în cel din 1992, doar 48.

Alin PRALEA

³⁸ Raportul prefectului Iulia Chita din 17 iulie 1945, în Gheorghe Todinca, *Maramureșul împotriva Dictatului de la Viena*, Sighetu Marmației, 2019, p. 234

TĂCEREA

Am intrat în oraș așa cum se intră într-un vis: alunecând înainte fără zgomot, fără rezistență, acceptând dinainte ce este mai bun și mai rău. Ținându-mi respirația, am explodat în timp, care a fost sfâșiat în o mie de fragmente, o mie de fețe.

Orașul se numea Sighet, dar asta nu însemna nimic.

Sighetul, adevăratul Sighet, era în altă parte, undeva în Silezia Superioară, lângă o gară mică, ciudată, numită Birkenau, lângă un mare foc care lumina cerul; adevăratul Sighet făcea parte dintr-un imens oraș de cenușă.

I entered the town as one enters the dream: gliding forward noiselessly without resistance, accepting in advance the best and the worst. Holding my breath, I exploded in time, which was torn apart into a thousand fragments, a thousand faces.

It was called Sighet-well what if it?

Sighet, the real Sighet, was elsewhere, somewhere in upper Silesia, near a peculiar little railroad station called Birkenau, near a great fire lightning up the sky; the real Sighet formed part of an immense city of ashes.

Elie WIESEL

The last Return

Această tăcere simbolică peste orașelul capricios s-a așternut odată deportarea comunității evreiești din Sighet și din împrejurimi, de fapt din întreg Maramureșul, întreaga Transilvanie de Nord, întreaga Ungarie din care făcea parte și Sighetul la acea dată, Mai 1944.

Tăcerea s-a ancorat după ce, spune Elie Wiesel, „vecinii noștri se năpustiseră deja ca niște vulturi flămânzi pe locuințele părăsite: era pradă gratuită pentru a fi luată, suficientă pentru toată lumea, pentru toate gusturile.” (Wiesel. *The last return*, 1965). Tăcerea s-a lăsat pentru că orașelul acesta prețios s-a îndepărtat, atras de fața schimonosită a unei legi mai presus de lege.

În 1964 când Elie Wiesel revine la Sighet pentru prima dată după deportare găsește o tăcere nemaintâlnită până atunci în orașelul ce odată vuia de viață. După 20 de ani Wiesel regăsește doar rugăciuni tăcute, ruinele unei vieți care odată era și a lui. Unele dintre realități se mai reclădeau pe ruine: detașamentul de pompieri, chioșcul din colțul străzii evreiești unde își vindea fructele Semel, luxosul hotel Coroana, școala de fete, parcul central, „pereții mei, vecinii mei, grădina mea, copacii mei, martorii mei, ucigașii mei, amicii de joacă, colegii de clasă” spunea Elie Wiesel, în *The last return*. „Casa era aceeași, strada era aceeași, lumea era aceeași, Dumnezeu era același.

Numai evreii dispăruseră. Nimic nu fusese mutat din loc. Butoiul gol de la intrarea în pivniță, găleata goală atârând deasupra fântânii, copacul cu crengile sale ofilite întoarse spre grădină: le vedeam pe toate prin șapte straturi de întuneric. Singurul lucru care mi-a rămas de făcut a fost să merg în bucătărie de acolo în sufragerie, apoi în dormitor”.

Fantomele trecutului și indiferența oamenilor clarifică tăcerea și uitarea. Cu mult timp în urmă, spunea Elie Wiesel, „în acest ștetl tipic, Israelul fusese rege. Deși o minoritate într-un oraș de douăzeci și cinci de mii, cei zece mii de evrei din Sighet dăduseră tonul în toate. Ca peste tot în Europa centrală, evreii au servit drept măsură, barometru. Evreii bogați erau mai bogați decât ceilalți, evreii săraci erau mai săraci. În bine și în rău, au trăit într-o stare constantă de exces”. (Wiesel. *The Last return*, 1965)

Atunci când în primele zile de la izbucnirea războiului zvonurile despre ce se întâmplă cu evreii în Europa circulau în comunitate, evreii sigheteni încurajați de rabinii locali au crezut, au negat și au sperat pentru că rabinii au spus: „nu ni se va întâmpla nimic, fiindcă Dumnezeu are nevoie de noi”. Negustorii au spus: „țara are nevoie de noi”. Medicii au spus: „orașul are nevoie de noi”. Toți se considerau indispensabili și de neînlocuit,

toți se simțeau că aparțin locului și oamenilor și pot trăi alături de ei.

O dată ce ocupația germană și-a făcut simțită prezența, după martie 1944, Elie Wiesel mărturisește că odată cu ea „eternitatea s-a încheiat o lună mai târziu. Dar nu pentru Sighet. Orașul are din nou douăzeci și cinci de mii de locuitori. Ei duc o viață obișnuită. Fără doctori, negustori, sau cizmari evrei. Oamenii se descurcă și fără ei, nu li se simte lipsa. Golul a fost umplut rapid. Toate apartamentele sunt ocupate, școlile sunt pline, magazinele au fost preluate de Stat. Comunitatea evreiască numără mai puțin de cincizeci de familii și majoritatea provin din alte locuri. Încă o dovadă că oamenii nu au deloc nevoie de evrei pentru a merge cu vremurile, pentru a cuceri viitorul”.

„Evreii deportați din Sighet nu aparțineau Sighetului. Ei aparțineau unui alt loc, unei alte planete. Erau străini. Dacă evreii s-ar întoarce, ar fi alungați din nou. Nu fusese dintotdeauna așa? Populația crezuse mereu că evreii nu deveniseră străini, ci așa au fost mereu. La Sighet, fosta capitală a celebrei regiuni a Maramureșului, nu au fost niciodată evrei. Astfel, evreii fuseseră alungați nu numai din oraș, ci și din timp. Călătoria mea către sursa tuturor evenimentelor fusese doar o călătorie către neant.

Căci nu existase niciodată – acest oraș care fusese cândva al meu. ”(Wiesel, The Last Return, 1965)

Alina MARINCEAN

"Și apoi cred că și acele pagini pe care nu le păstrez rămân. Ele sunt tăcerea pe care aș vrea să o introduc în fiecare carte. Pentru că eu cred, cel puțin în cărțile mele, că greutatea oricăruia dintre romanele mele este dată de greutatea tăcerii sale, la fel de mult ca de greutatea cuvintelor sale. "

"And then I believe that even those pages that I don't keep remain. They are the silence which I would like to introduce in every book. Because I believe, in my books at least, that the weight of any one of my novels is the weight of its silence, as much as the weight of its words. "

Elie WIESEL

*Elie Wiesel notând în cartea de impresii la deschiderea Casei
Memoriale Elie Wiesel. Muzeul Culturii Evreiești din
Maramureș, iulie 2002, Sighet, România.
(Foto: Arhiva Muzeului Maramureșan)*

Casa Memorială Elie Wiesel
Muzeul Culturii Evreiești din Maramureș

ISBN 978-606-95703-1-9